

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО»**

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС”

**Харків
2011**

Програма навчальної дисципліни “Цивільний процес” / Уклад.: В.В. Комаров. – Х.: Нац. ун-т “Юрид. акад. України”, 2011. – 16 с.

У к л а д а ч В.В. Комаров

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 3 від 06.06.2011 р.)*

I. ВСТУП

Навчальна дисципліна “Цивільний процес” включає поняття про предмет і систему цивільного процесуального права, принципи цивільного судочинства, суб’єкти цивільних процесуальних правовідносин, процесуальні строки й судові витрати, докази й доказування, юрисдикцію та підсудність, види провадження цивільного процесу в суді першої інстанції та при перегляді судових рішень, виконання судових рішень, господарське та адміністративне судочинство, третейське судочинство, нотаріальний процес тощо.

Вивчення курсу передбачає розуміння студентами значення основних категорій цивільного процесуального права, змісту процесуальних інститутів, постанов пленуму Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, оволодіння навичками тлумачення норм цивільного процесуального права та правильного їх застосування при вирішенні конкретних справ, досвідом аналітичної роботи.

У результаті опанування навчальної дисципліни “Цивільний процес” студенти повинні:

– **знати** стан основних проблем науки цивільного процесуального права; сутність процесуальних категорій; функції судової влади в системі державної влади та форми їх здійснення; суть і значення цивільної процесуальної форми; джерела цивільного процесуального права та їх структуру; поняття й значення цивільних процесуальних правовідносин, їх місце у механізмі правового регулювання; правовий статус суду та осіб, які беруть участь у справі, їх процесуальні права та обов’язки; чинні норми цивільного процесуального права, зміст правових інститутів; систему процесуальних актів та вимоги, яким вони мають відповідати; порядок реалізації судових постанов; несудові та альтернативні форми захисту цивільних прав і законних інтересів; практику застосування цивільного процесуального законодавства, перспективні та основні напрям-

ки розвитку цивільного процесуального законодавства, його адаптації до міжнародних стандартів здійснення правосуддя у цивільних справах;

– **уміти** правильно тлумачити та застосовувати норми цивільного процесуального права; використовувати дані науки цивільного процесуального права для вирішення професійних завдань; оцінювати докази у цивільній справі; складати цивільно-процесуальні документи та ділову документацію; аргументувати власну точку зору та прийняте рішення при вирішенні професійних завдань.

II. ЗМІСТ

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС”

Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Сфера цивільного процесу. Судовий захист прав і охоронюваних законом інтересів. Сутність правосуддя в цивільних справах і цивільного судочинства. Система судів цивільної юрисдикції. Поняття цивільного процесу (цивільного судочинства). Цивільне судочинство й інші форми судочинства. Професія судді і судовий метод.

Доступність правосуддя в цивільних справах і право на справедливий судовий розгляд. Усесвітній рух доступу до правосуддя. Доступність правосуддя як міжнародний стандарт. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод і її застосування в цивільному судочинстві. Право на справедливий судовий розгляд та його складові. Роль Ради Європи в гармонізації цивільного процесуального законодавства та практика його застосування. Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи щодо доступності правосуддя в цивільних справах.

Цивільне процесуальне право як галузь права. Предмет цивільного процесуального права. Метод правового регулювання цивільних процесуальних правовідносин. Цивільне процесуальне законодавство. Межі дії цивільного процесуального закону. Судова практика в цивільному судочинстві. Наука цивільного процесуального права. Видатні представники науки цивільного процесуального права кінця XIX – початку XX ст. (О. Бюлов, Є.В. Васьковський, А.Х. Гольмстен, В.М. Гордон, І.Ф. Тимковський, А.В. Куніцин, П.П. Цитович, В.П. Даневський, М.А. Гредескул, Б.В. Попов, Т.М. Яблочков). Учені-процесуалісти радянської доби (А.О. Добровольський, М.А. Гурвич, Н.О. Чечина, Д.М. Чечот, О.Ф. Клейнман, С.Ю. Кац, М.Й. Штефан, В.К. Пучинський, В.М. Семенов, К.С. Юдельсон,

І.М. Зайцев, Ю.К. Осипов). Представники західноєвропейської науки цивільного процесуального права (лорд Вульф, М. Каппеллетті, Ж. Сталев, М. Савчук, А. Цукерман, Дж. Якобс, Д. Йолович, Дж. Таруффо, Г. Хазард, Р. Штюрнер).

Принципи цивільного судочинства та їх система. Поняття та система принципів цивільного судочинства. Загально-визнані принципи права та судове правозастосування (верховенства права, правової визначеності, субсидіарності тощо). Правові аксіоми в цивільному судочинстві.

Окремі принципи цивільного судочинства. Принцип законності. Принцип незалежності суддів та підкорення їх тільки закону. Принцип рівності учасників перед законом та судом. Принцип гласності судового процесу та його повне фіксування технічними засобами. Принцип забезпечення апеляційного та касаційного оскарження. Принцип національної мови. Принцип обов'язковості виконання рішень, ухвал, постанов суду. Принцип диспозитивності. Принцип змагальності. Принцип рівноправності сторін.

Склад суду, апарат суду, відводи. Правосуб'єктність органів судової влади. Склад суду. Помічник судді, консультант суду. Секретар судового засідання. Судовий розпорядник. Відвід судді та працівників апарату судів.

Цивільна юрисдикція. Поняття цивільної юрисдикції. Юрисдикція суду щодо справ позовного провадження. Юрисдикція суду щодо справ наказного провадження. Юрисдикція суду щодо справ окремого провадження.

Підсудність цивільних справ. Поняття підсудності. Види підсудності. Правила територіальної підсудності цивільних судів. Наслідки порушення правил підсудності. Порядок передачі справ з одного суду до іншого.

Сторони. Поняття сторін. Процесуальні права та обов'язки сторін. Процесуальна співучасть. Неналежний відповідач і порядок його заміни. Залучення співвідповідачів. Процесуальне правонаступництво.

Треті особи. Поняття третіх осіб. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору.

Органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб. Підстави та форми участі в цивільному процесі Уповноваженого Верховної Ради України, прокурора, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб, які захищають права інших осіб. Порядок порушення цивільної справи на захист прав та охоронюваних законом інтересів інших осіб. Участь органів державної влади та місцевого самоврядування в процесі для подання висновку у справі.

Представництво в суді. Поняття представництва в суді та його відмінність від суміжних процесуальних інститутів. Види судового представництва. Процесуальне становище та повноваження представника в суді.

Особи, що сприяють здійсненню правосуддя. Свідок. Експерт. Спеціаліст. Перекладач. Особа, яка надає правову допомогу.

Процесуальні правовідносини та умови процесуальної діяльності. Поняття цивільних процесуальних правовідносин. Передумови виникнення цивільних процесуальних правовідносин. Елементи цивільних процесуальних правовідносин. Судовий розсуд.

Зловживання процесуальними правами. Зловживання процесуальними правами як наукова проблема. Поняття зловживання процесуальними правами. Види зловживань процесуальними правами. Протидія зловживанню процесуальними правами.

Процесуальні строки. Поняття процесуальних строків та їх види. Обчислення процесуальних строків. Продовження та поновлення процесуальних строків. Службові строки.

Судові витрати. Поняття і види судових витрат. Судовий збір. Види витрат, пов'язані з розглядом справи. Повернення судового збору та коштів на оплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду судової справи. Розподіл судових витрат між сторонами.

Заходи процесуального примусу. Поняття процесуального примусу. Види заходів процесуального примусу. Підстави застосування заходів процесуального примусу. Відшкодування майнових збитків.

Доказування в цивільному судочинстві. Поняття і мета судового доказування. Поняття судових доказів. Предмет доказування. Факти, які не потребують доказування. Належність доказів і допустимість засобів доказування. Оцінка судових доказів. Забезпечення доказів.

Судові докази. Пояснення сторін і третіх осіб. Право сторін “на кривду”. Показання свідків. Письмові докази. Речові докази. Висновок експерта.

Р о з д і л **II. ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ** **ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ**

Позовне провадження

Позов. Поняття позову і його елементи. Види позовів. Захист інтересів відповідача від позову. Зустрічний позов. Зміна позову. Відмова від позову. Визнання позову. Мирова угода. Забезпечення позову. Право на звернення до суду за судовим захистом. Передумови права на звернення до суду та порядок його здійснення. Позовна заява та її реквізити. Порядок виправлення недоліків позовної заяви. Повернення заяви. Підстави відмови у прийнятті заяви. Правові наслідки відкриття провадження у справі.

Провадження у справі до судового розгляду. Мета, значення та порядок провадження у справі до судового розгляду. Зміст і процесуальний порядок провадження попереднього судового засідання. Призначення справи до судового розгляду. Судові повідомлення і виклики.

Судовий розгляд цивільних справ. Поняття та значення судового розгляду. процесуальний порядок судового розгляду. Відкладення розгляду справи та перерва в її розгляді. Зупинення провадження по справі. Закінчення справи без винесення судового рішення. Фіксування судового процесу технічними засобами. Електронний цивільний процес.

Рішення суду першої інстанції. Поняття та види рішень суду. Вимоги, яким повинно відповідати судове рішення. Зміст

судового рішення. Усунення недоліків рішення судом, який його ухвалив. Законна сила судового рішення. Ухвали суду першої інстанції.

Заочний розгляд справи. Умови та порядок заочного розгляду справи. Сутність заочного рішення, його зміст та законна сила. Порядок перегляду заочного рішення. Скасування та оскарження судового рішення.

Неповні провадження

Наказне провадження. Сутність наказного провадження. Підстави для видачі судового наказу. Порушення наказного провадження. Судовий наказ як процесуальний акт і процесуальний документ. Скасування судового наказу. Набрання судовим наказом законної сили. Видача судового наказу стягувачеві.

Окреме провадження. Загальна характеристика окремого провадження, його особливості. Справи про зміну правового статусу фізичної особи та встановлення фактів, що мають юридичне значення (визнання фізичної особи обмежено дієздатною чи недієздатною; надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її мертвою; усиновлення; встановлення фактів, що мають юридичне значення). Справи про визнання або відновлення неоспорюваних суб'єктивних прав (відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі; передача безхазяйної нерухомої речі в комунальну власність; визнання спадщини відумерлою). Справи про застосування встановлених законом заходів щодо захисту прав та законних інтересів (надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; справи про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу; справи про закриття банками інформації, яка містить банківську таємницю щодо юридичних та фізичних осіб).

Р о з д і л III. ПРОВАДЖЕННЯ З ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Моделі оскарження та перегляду судових рішень. Судові помилки, їх причини та класифікація. Право на оскарження судових рішень та право на справедливий судовий розгляд. Форми перегляду судових рішень. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ та роль Верховного Суду України у формуванні судової практики.

Апеляційне провадження. Загальна характеристика апеляційного оскарження та перевірки судових рішень і ухвал. Право апеляційного оскарження та порядок його здійснення. Підготовка справи до розгляду в суді апеляційної інстанції. Розгляд справи судом апеляційної інстанції. Повноваження суду апеляційної інстанції. Підстави для скасування рішень та ухвал судом апеляційної інстанції.

Касаційне провадження. Сутність та значення перегляду судових рішень в касаційному порядку. Право касаційного оскарження та порядок його здійснення. Підготовка справи до розгляду. Повноваження суду касаційної інстанції. Підстави для скасування рішень та ухвал судом касаційної інстанції. Оскарження ухвал суду першої інстанції.

Перегляд судових рішень Верховним Судом України. Загальна характеристика перегляду судових рішень Верховним Судом України. Суб'єкти та об'єкти оскарження рішень Верховним Судом України. Підстави для подання заяви про перегляд судових рішень. Процедура перегляду рішень Верховним Судом України. Повноваження Верховного Суду України. Обов'язковість судових рішень Верховного Суду України.

Провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами. Сутність та значення провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами. Підстави перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами. Процесуальний порядок перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Розділ IV. ВИКОНАВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ. ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Виконавче провадження у структурі цивільного процесу. Виконання судових рішень як частина цивільного процесу. Учасники виконавчого провадження. Роль суду у стадії виконання судових рішень. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах

Загальні правила виконавчого провадження. Підстави виконання та виконавчі документи. Строки пред'явлення виконавчих документів до виконання. Порядок та умови здійснення виконавчого провадження. Заходи примусового виконання.

Окремі виконавчі дії. Звернення стягнення на майно боржника. Звернення стягнення на будинки. Звернення стягнення на майно і грошові суми боржника, що знаходиться в інших осіб або належить боржникові від інших осіб. Звернення стягнення на заробітну плату, пенсію та стипендію боржника. Звернення стягнення на майно боржника – юридичної особи. Розподіл стягнутих сум між стягувачами. Виконання рішень про передачу певних предметів і здійснення певних дій.

Поворот виконання та судовий контроль. Поворот виконання судових рішень. Порядок, строки, особливості повороту виконання в окремих категоріях цивільних справ. Судовий контроль за виконанням судових рішень, його правова природа. Право сторони виконавчого провадження на оскарження дій або бездіяльності державного виконавця та порядок його реалізації. Розгляд скарги та судові рішення за скаргою.

Відновлення втраченого судового провадження. Поняття втрати судового провадження. Процесуальний порядок відновлення втраченого судового провадження. Рішення суду про відновлення втраченого судового провадження.

Розділ V. МІЖНАРОДНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Природа міжнародного цивільного процесу. Поняття міжнародного цивільного процесу. Джерела міжнародного ци-

вільного процесу. Правове становище іноземних осіб у цивільному процесі.

Окремі питання міжнародного цивільного процесу. Підсудність цивільних справ за участю іноземних осіб. Проведення у справі за участю іноземної особи до судового розгляду. Визнання і виконання рішень іноземних судів в Україні.

Конвенційний механізм захисту прав людини Європейським судом з прав людини. Статус Європейського суду з прав людини. Порядок звернення до Європейського суду з прав людини. Процедура прийняття скарги Європейським судом з прав людини та її розгляд. Рішення Європейського суду з прав людини та їх виконання в національних правопорядках.

Р о з д і л VI. ПРОВАДЖЕННЯ В ГОСПОДАРСЬКИХ ТА АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДАХ

Господарське судочинство. Система господарських судів. Підвідомчість справ господарським судам. Підсудність справ господарським судам. Учасники господарського процесу. Представництво в господарському процесі. Порушення провадження у справі та розгляд справ господарськими судами. Перегляд рішень господарського суду. Виконання рішень господарських судів.

Адміністративне судочинство. Адміністративні суди та їх система. Адміністративна юрисдикція. Підсудність справ. Учасники адміністративного судочинства. Проведення в адміністративному суді першої інстанції. Судові рішення. Особливості провадження в окремих категоріях адміністративних справ. Перегляд рішень адміністративних судів. Виконання рішень адміністративних судів.

Р о з д і л VII. НОТАРІАТ І НОТАРІАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Нотаріат і суд. Поняття нотаріату. Модель нотаріату латинського типу. Правовий статус нотаріуса. Компетенція нотаріальних органів. Страхування цивільної відповідальності но-

таріуса. Контроль за діяльністю нотаріуса.

Нотаріальний процес. Поняття нотаріального процесу. Принципи нотаріального процесу. Суб'єкти нотаріального процесу. Стадії нотаріального процесу. Загальні правила вчинення нотаріальних дій.

Нотаріальні провадження. Нотаріальні дії, спрямовані на посвідчення безспірного права. Нотаріальні дії, спрямовані на посвідчення і засвідчення безспірних фактів. Нотаріальні дії, спрямовані на надання виконавчої сили платіжним зобов'язанням і борговим документам. Нотаріальні дії, спрямовані на зберігання спадкового майна та документів.

Взаємодія національного й іноземного нотаріатів. Міжнародно-правове співробітництво в нотаріальній сфері. Міжнародний обіг нотаріальних актів. Міжнародний союз нотаріату.

Р о з д і л V І І І . А Л Ь Т Е Р Н А Т И В Н І Ф О Р М И Р О З Г Л Я Д У Ц И В І Л Ь Н И Х С П О Р І В

Третейське судочинство. Третейські суди. Значення третейського розгляду цивільно-правових спорів. Порядок розгляду спорів третейським судом. Проведення у справах про оскарження рішень третейських судів. Проведення у справах про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів.

Міжнародний комерційний арбітраж. Поняття і види міжнародного комерційного арбітражу. Міжнародно-договірна уніфікація комерційного арбітражу. Міжнародні регламенти, Типовий закон про міжнародний комерційний арбітраж ЮНСІТРАЛ. Арбітражна угода та компетенція міжнародного комерційного арбітражу. Рішення міжнародного комерційного арбітражу та їх виконання.

Медіація в судочинстві. Сутність медіації. Принципи медіаційної процедури. Присудова медіація. Зовнішня медіація. Практика застосування медіації.

III. СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Курс цивільного процесу: підруч. / за ред. В. В. Комарова. – Х.: Право, 2011.

Цивільне процесуальне право України: підруч. / за ред. В. В. Комарова. – Х.: Право, 1999.

Цивільний процес України. Академічний курс: підруч. / за ред. С. Я. Фурси. – К.: КНТ, 2009.

Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України / М. Й. Штефан. – К.: Видав. дім “Ін Юре”, 2005.

Тертишніков В. І. Цивільний процес України: курс лекцій: [навч.-практ. посіб.] / В. І. Тертишніков. – Х.: ФІНН, 2011.

Цивільне процесуальне право: навч. посіб. / за ред. С. С. Бичкової. – К.: Атіка, 2006.

Комаров В. В. Нотаріат: підруч. / В. В. Комаров, В. В. Баранкова. – Х.: Право, 2011.

Комаров В. В. Международный коммерческий арбитраж / В. В. Комаров, В. Н. Погорецкий. – Х.: Право, 2009.

Комаров В. В. Право на справедливий судовий розгляд / В. В. Комаров, Н. Ю. Сакара. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007.

Луспенник Д. Д. Настільна книга професійного судді при розгляді цивільних справ (складання судових процесуальних документів за новим ЦПК України) / Д. Д. Луспенник. – Х.: Харків юрид., 2005.

Тертишніков В. І. Цивільний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар / В. І. Тертишніков. – 5-те вид., переробл. та допов. – Х.: ФІНН, 2010.

Зейкан Я. Л. Коментар цивільного процесуального кодексу України / Я. Л. Зейкан. – К.: Юрид. практика, 2006.

Кравчук В. М. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / В. М. Кравчук, О. І. Угриновська. – К.: Істина, 2006.

Фурса С. Я. Цивільний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар: [у 2 т.] / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, С. В. Щербак; за заг. ред. С. Я. Фурси. – К.: Вид. Фурса С. Я.; КНТ, 2006.

Ківалов С. В. Кодекс адміністративного судочинства України: наук.-практ. коментар / С.В. Ківалов, О.І. Харитоновна, О.М. Пасенюк, М.Р. Аракелян та ін.; за ред. С.В. Ківалова, О.І. Харитонової. – Х.: Одиссей, 2005.

Цивільний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар / за ред. проф. В. В. Комарова. – Х.: Одиссей, 2001.

Комаров В. В. Позовне провадження: моногр. / В. В. Комаров, Д. Д. Луспенник, П. І. Радченко та ін.; за ред. В. В. Комарова. – Х.: Право, 2011.

Комаров В. В. Окреме провадження: моногр. / В. В. Комаров, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова; за ред. В. В. Комарова. – Х.: Право, 2011.

Комаров В. В. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства: моногр. / В. В. Комаров, В. І. Тertiшніков, В. В. Баранкова та ін.; за заг. ред. проф. В. В. Комарова. – Х.: Харків юрид., 2008.

Теорія та практика судової діяльності: наук.-практ. посіб. – К.: Атіка, 2007.

Проблеми науки цивільного процесуального права: моногр. / за ред. В. В. Комарова. – Х.: Право, 2002.

Гусаров К. В. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядках: моногр. / К. В. Гусаров. – Х.: Право, 2010.

Сакара Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: моногр. / Н. Ю. Сакара. – Х.: Право, 2010.

Комаров В. В. Цивільне процесуальне право у практиці Верховного Суду України / В. В. Комаров. – Право, 2011.

Комаров В. В. Цивільне процесуальне право України: практика застосування / В. В. Комаров. – Х.: Основа, 1993.

Судова практика Європейського суду з прав людини. Рішення суду щодо України / відп. ред. В. В. Лутковська. – К.: Праксіс, 2005.

Застосування судами цивільного і цивільно-процесуального законодавства / за заг. ред. П. І. Шевчука. – К.: Вид. дім “Ін Юре”, 2002.

Практика судів України в цивільних справах // Бюл. законодавства і юрид. практики України. – 1995. – № 2, 3.

Навчальне видання

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС”

У к л а д а ч КОМАРОВ Вячеслав Васильович

Відповідальний за випуск *В.В. Комаров*

Редактор *О.І. Борисенко*
Комп’ютерна верстка *А.В. Старжинської*

План 2011, поз. 17

Підп. до друку 07.07.2011. Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір офсетний.
Друк: ризограф. Умовн. друк. арк. 1,0. Облік.-вид. арк. 0,54. Вид. № 42.
Тираж прим. Зам. № 4347. Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національного університету “Юридична академія України”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Друкарня
Національного університету “Юридична академія України”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.